

Шульц Н.

магістр, асистент кафедри мистецьких дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ХУДОЖНЬО-КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИВОПИСНИХ РОБІТ ДМИТРА ЖУДИНА

Анотація. Стаття присвячена мистецтвознавчому аналізу творчості Д. Жудіна в контексті мистецького життя на Поділлі другої половини XIX – початку XX ст.

Ключові слова: мистецтво, живопис, митець, жанр, портрет, пейзаж, натюрморт.

Аннотация. Шульц Н.А. Художественно-композиционные особенности живописных работ Д. Жудина. Статья посвящена искусствоведческому анализу творчества Д. Жудина в контексте художественной жизни на Подолье второй половины XIX – начала XX века.

Ключевые слова: искусство, живопись, художник, жанр, портрет, пейзаж, натюрморт.

Summary. Schultc N.A. Art and compositional features paintings by Dmitry Zhudina. The article is devoted to the analysis of works of art in the context of D. Zhudina creative life in Podolia of the second half of the nineteenth – early twentieth century.

Key words: art, painting, artist, genre, portrait, landscape, still life.

Постановка проблеми дослідження. Зростання інтересу до мистецької спадщини українського народу є домінуючою ознакою культурологічних та мистецтвознавчих досліджень початку другої половини XIX – першої половини XX століття. Особливу увагу фахівців привертають малодосліджені епізоди історії мистецтва нашого народу. Однією з таких, недостатньо вивчених постатей, яка прислужилася своїм талантом і працею українському, зокрема подільському мистецтву, є Дмитро Ананійович Жудін (1860-1942) – графік та майстер живопису. Наукову діяльність митець розпочав із середини 80-х рр. XIX ст. як подільський педагог. У процесі еволюції поглядів художника значно розширилося коло його мистецьких зацікавлень – мистецтвознавство, графіка, живопис. Вони стали головними напрямками багаторічної педагогічної і творчої діяльності Д. Жудіна і через призму новочасної мистецької науки комплексно і навіть фрагментарно не вивчалися.

Аналіз стану дослідженості. На сучасному етапі існує обмежена кількість публікацій, де робляться спроби оцінки творчості та робіт майстра Дмитра Жудіна. Про вузлові етапи його творчого зростання висвітлюється у статтях О. Будзея, О. Кульчицької, А. Качуровського та Л. Баженова. Попри поодинокі фахові праці донині залишається багато неопрацьованого й недостатньо висвітленого матеріалу творчої діяльності художника. Дане дослідження є нагальним у плані наукового заглиблення в художню спадщину українського подільського митця.

Метою статті є проаналізувати жанрові та художньо-композиційні особливості мистецької спадщини Дмитра Жудіна.

Виклад основного матеріалу. У другій половині XIX ст. – початку XX ст. у живописі та графіці прокидається інтерес до передачі різних станів природи, своєрідності національного пейзажу, проблем пленеру. Художники звертаються до безпосереднього вивчення натури, будують простір в картинах, ґрунтуючись на принципах науково розробленої лінійної і повітряної перспективи, пейзаж у них стає реальним середовищем, в якому живуть і діють персонажі.

Професійним майстром живопису та графіки проявив себе талановитий подільський художник Дмитро Жудін. Надзвичайно плідна творча спадщина Жудіна свідчить про багатогранний талант митця, який все своє життя присвятив мистецтву. Важко порахувати кількість творів, написаних Дмитром Жудіним, скоріше їх можна класифікувати по напрямкам та жанрам. Пейзажі, портрети, тематичні картини, натюрморти та численні замальовки варті особливої уваги глядачів та дослідників.

Завдяки багатогранності й фаховому рівню творчого доробку та педагогічної майстерності його ім'я стало відомим на Поділлі. Оволодіння новими образами супроводжувалося для нього переосмисленням естетичних засад. Долаючи традиції академізму, художник виробляв реалістичні принципи композиційної та кольорової побудов картини. У зображених на тлі природи побутових сюжетів, безперечно, ще є елемент ідеалізації. Однак він співпадав з прагненням

Надійшла до редакції 4.10.2012

автора висловити в образах селянства поетичне начало, ствердити в буденному світі відчуття краси, до якої завжди був чутливий український народ [6, с. 19].

Проаналізувавши сукупність доступних світлин з робіт художника, а також автентичних полотен, графіки й начерків, які вдалось розшукати у процесі проведення дослідження, можна ствердити, що достатня їх кількість уможливує класифікацію культуро-мистецької спадщини митця. Весь діапазон знайдених композицій ділиться на наступні категорії: графічні та олійні пейзажі природи, сіл і містечок; натюрморти; портрети; сюжетно-тематичні композиції.

Кожна окремо взята робота Д. Жудіна при її детальному вивченні є незамінним і цікавим джерелом інформації. В його композиціях відбилась практично життя селищ й регіону на зламі XIX і XX століть: люди, події, пам'ятки історії, архітектури та культури Кам'янка-Подільського – усе, що цікавило, потрапляло йому на око. Жудін багато подорожував і зробив величезну кількість етюдів різних куточків досліджуваних географічних теренів [2, с. 14].

Живопис Д. Жудіна відображає естетику, характерну для живопису даного періоду з її культом витончених ліній, ритмічним ладом і витонченими колірними поєднаннями. В живописі та графіці митця вивірені композиційні рішення тонко взаємодіють з характером ліній. Головне, до чого прагнув митець, – це самоцінність, що знаходить втілення у виразності ліній, в певних пластичних мотивах, плямах, ритмах, мальовничому відчутті середовища.

Характерним для живопису Жудіна є довершеність і різноманітність прийомів, використовуваних для передачі матеріалу предметів в їх нерозривному зв'язку зі світлоповітряним середовищем.

Світлоглядно-естетична позиція художника найглибше відтворюється у олійних полотнах Д. Жудіна. Картини дають найповнішу відповідь на запитання: яким був художник, чим цікавився, захоплювався, за що вболівав. На сьогодні збереглися роботи датовані 1876-1913 роками. Їх можна розділити на дві окремі групи: до першої входять – ілюстративні, до другої – інформативні. Перші містять велику кількість ескізів та зарисовок, а також короткі відомості та спостереження автора. Ілюстровані записники невеликі за форматом тому, що художник часто брав їх у дорогу. Десятки виконаних олівцем ескізів та замальовок знаходять відображення у пізніших графічних творах митця. На сторінках альбому знаходимо пейзажні та портретні зображення, незакінчені композиції релігійних сцен. Деякі альбомні ескізи так і не були втілені в завершену графічну роботу [7, с. 73].

Роботи Жудіна яскраво відображають характерні риси, притаманні історичній академічній картині тих років: застосування пленеру в зображенні пейзажного фону; прагнення до оптичної ілюзії форм. Творчий метод художника акумулює традиції романтизму, академізму, реалізму і навіть майбутнього модерну.

Творчий доробок Жудіна складає велику кількість портретних картин. За гостротою індивідуальних характеристик відзначаються такі художні портрети як: «Портрет дівчини», «Чоловік з книгою», «Дівчина

в кріслі», «Подольянка», «Дівчина розглядає хустину», «Гімназистка», «Дівчина з лялькою» [4].

У ранніх графічних портретах та малярських працях молодого митця відчувається характерна м'яка проробка деталей, за якою стояло ґрунтовне вивчення природи, в доборі та сполученні соковитих кольорів, у ніжній вибагливій світлотіньовій градації. Захоплює графічна чіткість малюнка Д. Жудіна і застосування закономірності в побудові портрету.

В портретах помітно, як поступово художник виводить свою модель з інтер'єру на природу, виступаючи не фоном, а тим органічним середовищем, яке перебуває в емоціональній і духовній гармонії з людиною. Особливо хотілося б відзначити портрет «Жінка в рожевому». Поза відтвореної на полотні людини, її погляд, вираз обличчя, чіткий силует на фоні спокійного пейзажу, приємний колір – все це особливості цілісного художнього образу. Д. Жудін показав себе як майстер цікавих композиційних рішень. У цьому жіночому портреті художник уникає контрастності і будує образ на загальному пом'якшенні колірних і світлотіньових переходів.

Головні герої його картин – звичайні люди. Художник прагне наділити їх глибокими психологічними характеристиками, благородними людськими якостями, розкрити велике духовне багатство простої людини. Він прагнув відтворити духовний світ зображеної людини. У пору своєї мистецької зрілості він створив ряд живописних творів: «Натуриця», «Портрет матері», «Жінка в рожевому», «Чоловік з книгою», «Дівчина з лялькою», «Гімназистка», «Портрет дівчини», «Дівчина в кріслі», «Подольянка», «Дівчина розглядає хустину», «Портрет невідомого чоловіка» [4].

У портретах художник ніколи не відступає від реалістичного зображення. Його цікавість у пізнанні людини була невичерпною. Захоплення природою, гостре відчуття неповторності кожної особистості, виражена позою, жестом, рухом, вражаюча різноманітність художньої мови, вміння відобразити протилежний внутрішній рух людської душі, її «діалектику» – ось, що складає силу та новизну портретів Жудіна. Всі портрети художника говорять про нього, як про неабиякого майстра. Творчий діапазон художника був необмеженим: від портретів, сповнених драматизму, а іноді і трагічного звучання, до тендітного зображення дитячої чарівності, як у портреті маленької дівчинки. В портреті «Дівчинка з лялькою», він вирішує задачу створення портретного образу, що приваблює своєю дитячою природністю та життєвістю. Він добре відчував дитячу душу, легко вловлював настрої дитини і міг його передати в портреті. Діти і молодь були йому улюбленим товариством. Він гуртував навколо себе молодих учнів-митців, дбав про них, був їм добрим другом і порадником. Головне, що притаманне його картинам – це колір, насиченість і локальність кольорів, які по особливому яскраво проявлялися в його живописі.

Художник з надзвичайним смаком добивається відчуття жіночності за рахунок ракурсу моделі, оголеної кисті руки, підсилення кольорової інтонації: «Жінка в рожевому», «Портрет дівчини». Художник легко

і точно моделює пластику жіночого обличчя, фігури, оперує тональними переходами, світлотінню. Саме цьому майстру притаманні поетичність у розкритті образу, витонченість художнього смаку, артистичне відтворення найглибших нюансів людських переживань засобами витонченого живопису.

Серед портретів, створених Жудіним, є портрети погрудні, поясні, на цілий зріст, а також портрети, які стоять на межі портретного та побутового жанрів. У цих творах простежується прагнення митця підкреслити гармонійну сутність людини.

Тематичний діапазон творчості Жудіна досить широкий. Портретний живопис, який з часом став основним жанром в працях художника, тісно переплітався з пейзажним живописом. Дмитро Ананійович пристрасно любив природу, умів побачити і передати її неповторну красу. Як самодіяльний художник-пейзажист створив багато цікавих живописних картин: «Вид на село», «Сільські хати», «Подільське село», «Копиці», «Гребля» [1, с. 7].

Батьківщиною Д. Жудіна було Поділля. Саме тут він створив найкращі полотна. Лірико-епічний образ України постає з величних подільських краєвидів – місця колишньої запорізької слави, степових далей, зелених лук, ланів з вітряками, могутніх стін Кам'янець-Подільської фортеці.

Виконані на Поділлі пейзажі віддзеркалюють еволюцію творчості Жудіна – його поступовий перехід від улюбленої дещо умовної сіро-брунатої гами до опанування навичками багатоколірного плерного живопису та усвідомлення важливості передачі повітряного середовища, ефектів сонячного освітлення.

У 1900-і роки Жудін створив велику кількість графічних та живописних творів. Полотна художника цього періоду стають світлоносними, наповнюються яскравими співзвуччями широко покладених на полотно фарб, що створює вже новий, більш узагальнений художній образ й інший – мажорний, радісний настрій.

Картин, сповнених сумного настрою, у Жудіна порівняно небагато. Це етюди «На кладовищі у місті Кам'янці-Подільському», виконані пізніше у 1903 році. Ці невеличкі сумні твори надихають на філософські роздуми про життя і смерть, про печаль та радість в нашому житті.

Інтерес до плеру, прагнення до філософського осмислення природи яскраво виявилися в пейзажних етюдах Д. Жудіна. У живописі пейзажу увага художника спрямована головним чином на вирішення завдань передачі простору, стану освітлення, атмосферних явищ і впливу всього цього на наочний світ пейзажу. Саме конкретність пейзажного живопису, матеріальність форм, кольори відрізняють картини «Подільське село», «Поле» [4].

Будучи в Кам'янці, Жудін весь час робив замальовки, начерки околиць міста. Жудін пробував в той час писати гуашшю і малювати м'якими матеріалами – в цих роботах проявилось майстерність зображення «живих сцен» Поділля. Завдяки цим короткочасним начеркам і замальовкам, виконаними різними графіч-

ними засобами, Жудін став хорошим портретистом та пейзажистом, і працював у цих жанрах все своє життя.

Розглядаючи олійний пейзаж «Вид на село» можна помітити більш динамічну і звучну побудову композиції. У ній рух досягається не тільки за допомогою тонального ритму, але і колірною. Це і ритм кушів, розкиданих у вигляді контрастних плям на першому плані, що тікають далі по діагоналі формату і з'являються на дальніх схилах, пагорбах; та вертикальний ритм дерев, ледве намічених на першому темному плані; та горизонтальний лінійний ритм плям землі, пагорбів і хмар. Ці ритми перегукуються між собою, тільки складки на пагорбах створюють свій ритм, що минає косо вглиб. Жудін свідомо застосовує прийом, при якому з'являється відчуття просування джерела світла і перебігу часу. Небо теж бере участь у відчутті динаміки простору. Колорит олійних полотен є сильним засобом її емоційного впливу на глядача.

Подільські пейзажі у творчості Жудіна найчисленніші. В них відображено природу в усі пори року. Особливо любив митець писати літо. Для лірико-поетичних творів 1890-х років художника характерними є «Поле» та «Подільське село». До радісно-ліричних пейзажів Жудіна цього часу належать картини «Сільські хати» та «Вид на село», «Копиці», «Гребля». Пейзаж села є однією з основних тем художньої творчості Д. Жудіна. Майже скрізь використовує теплу гаму кольорів, передаючи атмосферу жаркого літнього дня. Він віртуозно зображує небо, в одному місці підкреслює його щільність, в іншому – прозорість. Теплою і життєвою правдою промовляють його картини: «Село», «Хатина», «Селянські хати», «Гребля», «Копиця», «Подільське село», «Літній пейзаж», «Вид на село». В цих роботах відобразилась і яскрава індивідуальна живописна манера майстра, і характерна для свого часу принципи розвитку пейзажного жанру [1, с.134].

У Жудіна присутні сюжетні композиції, що зображували панорамні види міст і сіл, окремі споруди: фортифікаційні, сакральні, цивільні, житлові; етнографічні типи людей, представників різних соціальних верств населення. Однією з характерних особливостей Д. Жудіна є його прискіплива увага до зображення напівзруйнованих селянських хатин. Часто хатина зображено як головну діючу особу композиції, на деяких творах вони подані самотньо, заповнюючи весь кадр і демонструючи велику повагу до них художника.

Метод Жудіна заснований на точному визначенні планів. Складає конструкцію обсягу, де кожен колір-мазок повинен виражати вигин, поворот форми відповідно до кількості отриманих світлових променів. У такому аналітичному підході до зображення природи полягає головна позитивна особливість живопису художника. Незважаючи на його раціоналізм у створенні живописної форми, прагнення до передачі пластики обсягу предмета, його матеріальної суті залишається головним мотивом у роботі над пейзажем. У кращих своїх творах майстер виявляє глибоке розуміння завдань реалістичного мистецтва, досягаючи вершин мальовничої майстерності.

Йому властивий рідкісний дар витягувати з палітри такі поєднання колірних відтінків, якими він майстерно передає красу і ніжність природи, складні стани освітлення. При цьому не втрачається матеріальна конкретність: малюнок, контуру, об'єму. Пейзажам цього майстра притаманна строгість, продуманість композиції. Завжди в пейзажі є центр композиції, через який ми сприймаємо все багатство мальовничого середовища [6, с.75].

При уважному аналізі картин ми бачимо збільшене зображення предметів, наближене до глядача. Предмети знаходяться на першому плані. Кут зору в картинах дозволяє передати в перспективі простір, в якому живе людина, тобто сюжет передає незримую присутність людини.

На 90-ті XIX ст. роки припадає найважливіший етап творчості художника. Цей період був часом пошуків Жудіним синтетичного вирішення образу подільської природи. Саме в цей час складається його індивідуальна живописно-графічна мова, що зберігає щось постійне в лінійному ритмі, прийомах зображення простору світлового і колірного середовища. Його роботи утворюють в сукупності певну образну цілісність, розкриває своєрідність його творчої особистості.

Д. Жудін був не тільки живописцем, але і графіком. Малюнки Д. Жудіна – так само, як і його картини, зі створенням яких вони були тісно пов'язані, – характеризуються різноманітністю настроїв і технік. Особливу увагу слід звернути на графічні пейзажі Д. Жудіна. Композиція пейзажу – проста, логічна, упорядкована, з чітким поділом на плани. Малюнки Д. Жудіна повні творчого натхнення майстра.

Д. Жудін добре відчував тон, світлотінь і вміло управляв ними, створюючи з їхньою допомогою нюанси штриха разом зі світлотіньовою градацією, широко застосовуючи контрастне висвітлення. При цьому художник зумів підкорити засоби світлотіні, створення ритмічних повторів темного й світлого. Тут, у графіці, художник почував себе як у своїй стихії. У графічних роботах він зумів показати монументальність і величчя природи. Створюється враження, що художник як би ширяє над пейзажем, охоплюючи все своїм поглядом. Усе продумано й урівноважено. Обертає на себе увага ритмічний лад вертикальних плям, що позначають височини та дерева. Цікаво, що художник зміг показати пагорби подільського краю, починаючи з перших планів з боків формату, з більше різкою світлотінню й ритмом, і закінчуючи останнім планом, поступово зм'якшуючи світлотінь і ритм [5, с.5].

Цікаве сполучення ритму горизонтальних плавних ліній, що йдуть від землі й води, і трикутних плям, що піднімаються нагору, до неба. Здійснюється перехід горизонтальних ритмів у вертикальні, і створюється при цьому відчуття, що гряди долин як би встають. При цьому зберігається закон цілісності, нерозривності всіх елементів композиції, що дозволяє одночасно охопити поглядом всю роботу, наповнену філософським підтекстом.

За допомогою перспективи і світлотіні художник зумів створити враження руху дня. Вражає поєднання

горизонтальних лінійних і тональних ритмів (землі в тіні і на сонці, пагорбів на дальньому плані, світлих плям води і неба) і вертикальних ритмів дерев, що стоять перпендикулярно до землі. Художник відтворює життя об'єднаних в єдине ціле трьох стихій – неба, води і землі. Твору художника властива велика організованість і чіткість композиційного рішення, що грає важливу роль в створенні враження величчя природи.

Висновки. Він невтомно вдосконалював майстерність маляра й графіка, безупинно малював, набирав руку, шукаючи типове, суголосне своїм настроям.

Творча спадщина Жудіна – яскрава сторінка історії подільської мистецької культури. Вільнолюбні тенденції, що все відчутніше виявлялися в мистецтві Поділля XIX – початку XX ст., постали в його доробку як сформований напрям, як естетична програма. Це було зумовлено тим, що Д. Жудін глибоко знав народне життя, умів знаходити в ньому суттєве й характерне, а також мав рідкісний дар найвлучнішими, найдосконалішими засобами втілити це в мистецьких образах. Властиве йому чуття подиху часу, за якоюсь незбагненною закономірністю, набуло сенсу вічності.

Ім'я Дмитра Жудіна зайняло одне з чільних місць в історії української культури. Творча спадщина Жудіна велика і багатогранна. Але передусім художник увійшов у мистецтво як співець Поділля.

Підводячи підсумки, можна зробити наступні висновки: творчий доробок Дмитра Жудіна є достовірною візуальною інформацією про мистецтво минулого, а його живописні полотна важливим мистецьким джерелом. Саме оптимізм та енергійна манера письма – характерні риси творчості майстра Д. Жудіна.

Література:

1. Артюр Л.Ф. Поділля / Л.Ф. Артюр, В.Г. Балушок, З.С. Болтарович та ін. – Видавництво НКЦ «Доля», 1994. – 504 с.
2. Баженов Л. В. Нариси історії Поділля. На допомогу вчителю / Л.В. Баженов, І.С. Винокур, О.М. Завальнюк та ін. – Хмельницький облполіграфвидав, 1990. – 326 с.
3. Будзей О. Ім'я на мапі міста / О. Будзей, С. Сергеев-Ценський – Подолянин. – 2002. – 18 жовтня. – С. 5.
4. Державний архів Хмельницької області. – Ф. Р. 319. – Оп. 2. – Спр. 1359
5. Качуровський А. Планетарій над Смотричем / А. Качуровський – Радянське Поділля. – 1984. – 15 січня. – С.5
6. Мистецька спадщина Поділля у контексті полікультурного європейського простору: збірник наукових праць за результатами Міжнародного науково-практичного семінару. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 212 с.
7. Осетрова Г. Церква св. Георгія у Кам'янці-Подільському в світлі історичних джерел / Г. Осетрова – Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність. – Кам'янець-Подільський, 2004. – С. 73.